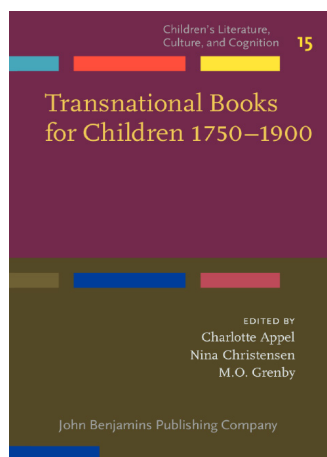

Review/Recension

CHARLOTTE APPEL, NINA
CHRISTENSEN OCH M.O.
GRENBY (RED.)
**TRANSNATIONAL
BOOKS FOR CHILDREN
1750–1900**

Amsterdam: John Benjamins
Publishing Company, 2023 (388 s.)

Temat för volymen *Transnational Books for Children 1750–1900* kan sammanfattas med orden: det låga, det fula, det som inte ansetts värt att studera. Men också: det mobila, det lästa, det lättillgängliga. Detta innefattar inkluderandet av genrer i utkanten av det som vanligtvis innefattas i barnlitteraturbegreppet, som till exempel almanackor, katekeser och så kallade *primers*, det vill säga textböcker för att lära barn att läsa. Det säger sig självt att så pass mångfacetterade fenomen behöver angripas på olika sätt, och det är också vad som görs i denna rika volym redigerad av Charlotte Appel, Nina Christensen och M.O. Grenby. Utöver litteraturvetenskap finns även perspektiv från exempelvis översättningsvetenskap, barn- och ungdomsvetenskap, utbildningshistoria och bokhistoria representerade. Redaktörerna sammanfattar kärnfullt bokens fokus: böcker som reser, och böcker som används av barn (2). Ordet "används" är betydelsebärande och pekar mot redaktörernas syn på materialet som kulturella artefakter. De sexton kapitlen består av empiriska fallstudier och är uppdelade i fyra teman: 1) transnationella genrer, 2) migrerande böcker, 3) aktörer och nätverk inom transnationell kommunikation och 4) transnationella läsare och effekter av transnationell kommunikation. Fallstudierna berör en rad länder med fokus på Europa: Norge, Danmark, Tyskland, Nederländerna, England, Irland, Frankrike, Spanien, Italien, Ryssland, Kina, USA och Karibien. Dock behandlas även länder som Indien, Mexiko och Kanada i några av kapitlen. Redaktörerna medger att det är ett eurocentriskt fokus,

©2024 Elin Svahn. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), permitting all use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Any included images may be published under different terms. Please see image captions for copyright details. Citation: *Barnboken - tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, Vol. 47, 2024 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v47.881>

vilket delvis kommer sig av författarnas bakgrund, delvis av barnlitteraturens historia, som till stor del utgick från Europa (3). Till detta kommer en matig introduktion där redaktörerna beskriver bevekelsegrunderna för volymen liksom olika centrala begrepp.

Ett sådant för volymen centralt begrepp är transnationalitet, vilket redaktörerna sammanfattar som "de processer och fenomen som existerar och verkar över nationella gränser" (5, min översättning). De vill uttryckligen differentiera "transnationalitet" från begreppet "internationell", vilket de menar snarare betecknar en relation mellan nationer. Transnationell litteratur innebär med andra ord litteratur som rör sig mellan och över olika nationella gränser och de olika skepnader den tar. Mer specifikt vill redaktörerna "studera *processerna* för överföringen och *interaktionen* mellan texter och kontexter, snarare än förändringen från en 'ursprunglig' kontext till en ny" (6, min översättning, kursivering i original).

Men varför är det intressant och relevant att undersöka transnationalitet i förhållande till just barnlitteratur, och varför just under perioden 1750–1900? Anledningen till att 1750 är satt som startpunkt är för att det är först då det går att tala om en bokmarknad specifikt för barn, vilket möjliggjordes av socioekonomiska förhållanden, nya tekniska innovationer som i sin tur ledde till att det blev billigt att trycka böcker i stor skala, samt ett nyväckt intresse för barnuppfostran med upplysningstidens ideal som klangbotten. Redaktörerna föreslår att barnlitteratur under den här tidiga perioden var transnationell *i sig själv* (13), det vill säga att det gränsöverskridande var sammanvävt med den framväxande barnlitteraturen.

Det första temat samlar fyra bidrag om olika transnationella genrer: olika sorters utbildningsmaterial, almanackor för barn, grekiska fabler i kinesisk adaptation och Katarina den storas skrifter. Som redaktörerna redogjorde för i introduktionen karakteriserades den undersökta tidsperioden av en framväxande bokmarknad för barn, vilket delvis drevs på av förändrade utbildningsideal. Det är med andra ord inte förvånande att en stor del av de genrer som uppkom återfinns i en utbildningskontext med religiösa förtecken, som primers eller barnalmanackor, eller handlade om bildning i vidare bemärkelse, som de grekiska fablerna. Från och med 1800-talets mitt är det möjligt att tala om en sorts världslitteratur för barn, i bemärkelsen att barn i olika delar av världen skulle kunna känna igen karaktärer och berättelser, om än i olika skepnader (18).

Dessa kapitel visar tydligt på transnationalitet i aktion och i vilken utsträckning genrer och tankegoods var i rörelse under den under-

sökta perioden, och i M.O. Grenbys bidrag till och med så tidigt som från 1500-talet.

Det andra temat är migrerande böcker och de fem bidragen inom temat tar fasta på specifika böcker som artefakter i bokhistorisk bemärkelse. De migrerande böckerna rör sig över olika sorters gränser: landsgränser (Tyskland–Danmark; Tyskland–Frankrike), kontinenter (Europa till Nord- och Sydamerika), genrer (vers till prosa), medium (böcker och tillhörande leksaker), och religioner (katolsk till puritansk protestantism). Ett ögonöppnande exempel på det senare är Laura Wasowisz's kapitel som diskuterar hur barnlitteratur används för att konsolidera en ny högtid i 1600-talets New England genom att översätta Mickelmäss, en ursprungligen katolsk högtid för att fira ärkeängeln Mikael den 29 september, till den nya högtiden Thanksgiving Day i slutet av november (207). Även sociala aspekter av läsande behandlas i kapitlet: Nina Christensen undersöker interaktionen med och runt böcker på 1830- och 1840-talen i Danmark och Tyskland. Här blir idén om bilderböcker som artefakter tydlig: författaren söker efter spår av det transnationella användandet – "avsett, representerat och faktiskt" (178, min översättning) – i förord, paratexter och illustrationer. Sammantaget visar bidragen hur barn i olika länder använder böcker på samma sätt, vilket tyder på en transnationell idé om både barn- och läskultur. De visar också på en rörlighet och ett utvidgat översättarbegrepp – det är inte vattentäta skott mellan praktiker som författande, översättande, adaptering och lokalisering.

Volymens tredje tema handlar om transnationella aktörer och nätverk. De många omvandlingar, former och vägar som en översatt text kan ta, och som ligger till grund för volymen som helhet, beror ofta på enskilda individers agens, och de tre bidragen inom det här blocket har det gemensamt att de särskilt lyfter fram enskilda individer eller större nätverk som upprättades av individer. Ett exempel är Morten Hallager, en dansk författare, översättare och förläggare verksam vid 1800-talets början, som gav ut tyska och franska böcker i en upplysningstradition och såg sig själv som del av en paneuropeisk upplysningsrörelse. Här blir det ännu tydligare att begrepp som "översättning" har en mycket vid innebörd vid den här tiden och kan innefatta en rad olika praktiker av varierande ingrepp i texten – i praktiken även eget författande! Det är särskilt intressant att Hallager själv använder ordet "lokalisering" om sin översättningspraktik (202), ett ord som på senare tid börjat användas allt mer i översättningsvetenskaplig forskning om barnlitteratur.

Två av bidragen behandlar vidare hur texter genom översättning har förstärkt dess irländska respektive judiska karaktär – ett uttryck för hur översatt barnlitteratur kan användas för att nå ett visst politiskt eller religiöst syfte.

Ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv går intresset för agenterna bakom översättningar och de sociala relationerna hand i hand med ett ökat intresse för sociologiska dimensioner av översättning. Det är också tacksamt att bidragen tydligt placeras in i ett sociokulturellt sammanhang och kontextualiseras, och alltså inte enbart uppehåller sig på textnivå och de textuella transformationerna.

Volymen rundas av med det fjärde temat: transnationella läsare och effekter av transnationell kommunikation. I dessa fyra kapitel märks ett tydligare utbildningsfokus. Ett intressant perspektiv återfinns i Jill Shefrins bidrag, där barn själva verkar som transnationella agenter och översättare och inte bara blir "utsatta" för den transnationella litteraturen via lärare och guvernanter. De avslutande kapitlen har också ett mer utzoomat fokus, som i högre grad tar in de långsiktiga följderna av den transnationella litteraturen. Även här slås man som läsare av rörligheten mellan olika länder och kontinenter. Fler av volymens bidrag nämner och/eller behandlar kolonier. Lissa Pauls bidrag, inlett med en triggervarning, står ut gentemot de andra, eftersom det direkt berör kolonialism och slavhandel. Kapitlet handlar med andra ord inte om transnationalitet i textuell bemärkelse utan om transnationella möten och hur förslavade individer i amerikanska södern och Karibien behandlas i transnationell litteratur och hur denna användes för att öka stödet för att avskaffa slaveriet i Europa. Dock med resultatet att långvariga rasistiska troper etablerades inom barnlitteraturen.

Läst från pärm till pärm framstår *Transnational Books for Children 1750–1900* som ett myller av olika perspektiv, teoretiska ingångar och olika sorters barnlitteratur. Jag har gjort många utropstecken i marginalen under läsandets gång. Trots, eller kanske snarare tack vare, fokuset på fallstudier ger volymen en rik bild av barnlitteratur som transnationell litteratur. För en översättningsvetare som jag själv är det på många sätt upplyftande att läsa om översättning liksom lite från sidan och från en tidsperiod som jag inte är van att läsa om. Åtminstone för den här läsaren bidrar boken till en delvis ny syn på perioden 1750–1900 och i synnerhet på barnkulturen under den här tiden; den framstår som mer tillgänglig, mer mobil och mer överskridande i flera bemärkelser. I egenskap av bilderboksöversättare ger det mig också perspektiv att verka i en så lång

tradition, även om de ingrepp jag gör är betydligt mindre än många som beskrivs i volymen.

I flera kapitel nämns den fria upphovsrätten som en underliggande anledning till att det över huvud taget var möjligt med översättningar, men även fria adaptationer och återanvändning av bildmaterial, och det är gärna något som hade kunnat lyftas fram ännu mer. Källäget kan naturligtvis vara problematiskt när man arbetar med både gammalt material och/eller material som i vissa fall inte har ansetts värt att bevara. Källäget varierar också utifrån kapitlens olika inriktningar, men generellt kan sägas att många av skribenterna visar prov på imponerande detektivförmågor. En detalj som höjer läsoplevelsen är de många vackra färgtrycken av materialet; det är perfekt i en volym som i så hög utsträckning lutar sig mot bokhistoriska perspektiv. En annan positiv överraskning är att det ofta finns intresseväckande information – som det kubanska communityt i New York på 1860-talet eller den judiska barn- och ungdomslitteraturen som i och med den judiska upplysningen *Haskalah* började skrivas på tyska med hebreiska tecken – som kanske inte alltid hör till kapitlets huvudsakliga budskap men som ger en utökad förståelse för världen 1750–1900 och levandegör den.

Elin Svahn

*Docent i översättningsvetenskap och bilderboksöversättare
Stockholms universitet*